

A SZOMÓLNOKI MŰKEDVELŐ SZINTÁRSULAT KÖNYVTÁRA A M. NEMZETI MŰZEUMBAN.

(Harmadik, befejező közlemény.)

Néhány zenemű is van a társulat könyvtárában. Megvan a RAIMUND: «Der Diamant des Geisterkönig»-jéhez írott zene DRECHSLER Józseftől, a GROIS «Die Cachucha»-jához szerzett, mely MÜLLER Adolf műve s a VOGL «Ein Uhr»-jának zenéje. Azonkívül a «Die Schweizerfamilie» és a «Das Waisenhaus» című operák vezérkönyvei s végül a BELLINI «Normá»-ja, három kötetben, e valaha oly ismert és kedvelt opera. Hogy a társulat egész operákat is adott elő vagy csak egyes részeket, vagy csak valaki ajándékozta, anélkül, hogy használták volna, nem tudni. Iratainkban semmi följegyzés sincs ezekről.

E gyűjtemény néhány kötetét érdemes kiemelni és végiglapozni. Könyvészetileg legbecsesebb «Az orléansi szűz» egyik példánya (Berlin, 1802., 216. l.), mely első kiadás. Címképe Jeanne d'Arcot mutatja, de aláírás nélkül inkább néznénk valami görög vitéznek. A könyv különben igen csinos, izléses darab, betűi jóesők a szemnek; kár, hogy kötéskor nagyon körülvágták. A «Stuart Mária» a második kiadásban van meg (Tübingen, 1801.), a «Don Carlos» pedig kalózkiadás, a szerző engedélye nélkül. (Köln am Rhein und Leipzig, 1801.)

A legnagyobbat mindössze négy munka képviseli s egyáltalában nem méltóan. Az «Othello» 1785-ben jelent meg, nyomatási hely és fordító megnevezése nélkül. Folyamatos és költőietlen prózában oldja föl az eredeti verseit, jeleneteit egymásba toldva, hogy kevesebb színváltozás legyen benne. Nagyon sok kihagyással, a többi közt Bianca elő se jön a darabban. «A velencei kalmár» még olyanabb. A címlapról (Wien, 1791.) hiányzik a SHAKESPEARE neve, egyszerűen annyit mond: von SCHRÖDER. Az utolsó fel-

vonás elmarad, Jessica és Lorenzo csak a színen kívül szerepelnek; Portia leánykérési jelenetében, hol a mór fejedelem egetvivő pathosával az arragoniai herceg kimért udvariassága volt szembeállítva, egy spanyol grand s egy francia vicomte versengenek. Különb en ezt a barbár munkát fordította magyarra LUKÁCS Lajos s így vonult be Shylock MEGYERI alakításában először a Nemzeti Színházba. A kiírt szerepek közt van «A makrancos hölgy», «Die gezähmte Widerbellerin» címen, a fordító SCHINK nevén fölvéve.

Mindezeknél érdekesebb a negyedik SHAKESPEARE-darab, a «Lear király» a kéziratok között. Ez az egyetlen verses fordítás: «Koenig Lear. Nach J. H. Voss'es Uebersetzung für die Darstellung eingerichtet. 1823.» A maga idejében híres fordítás után játszották, de nagyon sok kihagyással. Mellőzve az összevonásokat, kihagyásokat s egy-két kisebb ügyetlen magyarázó betoldást (egészben véve azonban a korhoz mérve mégse rossz színrealkalmazás), az V. felvonást érdemes megjegyezni. Mikor a fattyú Edmund haldokolva bevallja a Lear életére törő merényletet, a függöny legördül s az új változás Lear börtönét mutatja. Lear itt mondja el azon sorokat, melyeket elfogatásakor mond. Most betörnek a fölbérelt harcosok, de az öreg király védi magát s megsebesíti a Cordeliára rohanó gyilkost. Ekkor ér oda Alban kíséretével. Az elalélt Cordelia Lear karjai között magához tér. Alban Lear elé járul s újra királyul köszönti. De a megszenvedett és magához tért aggastyán Cordelia keblére borul: «Nem! itt van az én helyem és nem a trónuson... Alban, te méltó vagy a koronára stb.» E korban nem szokatlan eljárás. Különös, hogy míg a német drámák keresve-keresték a rémségest, nem egy SHAKESPEARE-drámában kegyelmesebbek voltak s élni hagyták úgy Hamletet, mint Leart, hogy a meggyötört nézők nyugodtan menjenek haza.

MOLIÈRE-ünk is négy van; három irodalmi színvonalú fordítás, bár mindhárom német köntösbe bujtatja. ZSCHOKKE a «Les précieuses ridicules»-t s a «L'avare»-t fordította «Die Eleganten» és «Der Geitzige» címen; KOTZEBUE a «L'école des femmes»-ot

megjegyezvén, hogy fordítása szabad, de hű, ami körülbelül talál is. Érdekes a negyedik MOLIÈRE, a «Tartuffe», «Tartüffe in Deutschland» (1806.) cím alatt. A névtelen fordító prózában ülteti át s a jámbor németek közé mint francia emigránsot vezeti be a kép-mutatót. Utószavában megemlíti, hogy az eredeti egy-két illetvebb sorát kihagyta vagy megváltoztatta, mert német hölgyek nem beszélnek olyan szabadon, mint a franciák.

Láttuk, hogy a magyaryelvű darabok közt ki van szerepezeve KISFALUDY «Szeget szeggel»-je, mely nem szerepel a könyvjegyzékekben. A töredékben megmaradt magyar darab valami énekes népszínmű, egyik sem azon darabok közül, melyek föl vannak sorolva.

COSMAR «Sobri» című vígjátéka csak a kiírt szerepek közt maradt meg. Tárgya miatt érdeklél veszi kézbe az ember. De csak a bakonyi betyár neve magyar benne, az se Jóska, hanem Karl (talán irodalmi nagy mintaképe, Moor Károly tiszteletére). A hölgyek: Amelie, Emma, Margarethe s a másik férfi főszereplő báró Görlitz rendőrfőnök. Sobrit PRYBILLA játszotta. A haramjának gavalléros modora van, mint az igazinak, kibén báró VAY Józsefet képzelte a mende-monda. A mi darabunkban is előkelő ember, de nem magyar, hanem francia diplomata, Amelie grófkisasszony udvarlója álruhában. Együgyű cselvígjáték az egész, amilyent százával írtak akkoriban s pusztá szeszélyből adták címül a rettegett és mégis népszerű nevet.

Ez a műsor a XIX. század elejének műsora. A PRYBILLA és CORSAN idejéből, mert bizonynyal akkor volt a legelevenebb a színház műsora s ez időből szerezték be a legtöbb könyvet. Túlnyomó részén az évszám a XVIII. század végét vagy a következő elejét mutatja.

Klasszikus műsorról szó sincs. Láttuk a néhány SHAKESPEARE-t és MOLIÈRE-t. VOLTAIRE két darabbal szerepel szintén német köntösbén, van MARIVAUX-, REGNARD-, DIDEROT-darab is, BEAUMARCHAIS is egyetlen, az is a «La mère coupable» s nem a két népszerű darabja. A kevés angol darab közt föltünik SHAKESPEARE kortársainak, BEAUMONT- és FLETCHER-nek egy darabja. CALDERON «Az élet álom»-ja a WEST átdolgozásában szerepel, mint a magyar színház

ez idejében is. GOLDONI-vígjáték kettő van; ez az író pedig nagyon talált volna a korhoz és a színházhoz: a farsangi játékok maszkjait tette elevenekké s az egyszerű polgárember jókedve és egészséges humora lüktet vígjátékaiban.

De a német klasszikusok se érvényesülnek eléggé. GOETHÉ-t három igen másodrangú dolga képviseli: a «Clavigo», a «Stella» s a «Yery und Baetely». KÖRNER szerepel a legtöbb darabbal. SCHILLER öttel, WIELAND kettővel, SCHLEGEL és LESSING nyolcnyolccal. LESSING, úgy látszik, elég népszerű volt; sorban előkerülnek szabatos, de kissé hideg darabjai, a két legnépszerűbb az «Emilia Galotti» s a «Minna von Barnheim» épen igen sok példányban van meg. 12

De itt nem a klasszikusok uralkodnak, hanem KOTZEBUE. Nincs e kornak az a színháza, mely halomjával ne őrizné könyvtárában sugókönyvei közt az ő darabjait. Nem a halhatatlanság jutott KOTZEBUE osztályrészéül, hanem a széles körben való elterjedés. Van itt mindenféle műfaj a bohózatos tréfától a verses tragédiáig, a német diákoktól és nyárspolgároktól kezdve a római hősökig s a «folt es gáncs nélküli lovagig», BAYARDIG. Változatos társaság, melynek hatalmában van a durva kacaj, a finom mosoly, a könny s a megilletődés nemes érzése. Maga az író az utóbbit tartotta többre. A «Die Verwandtschaften» előszavában — ahogy találomra ezt ütjük föl a sok közül — olvassuk: «Dieses Lustspiel ist vielleicht ein *neuer* Beweis, dasz ich für das *eigentliche* Lustspiel wenig Talent habe». Pedig dehogy volt igaza! Mennyire elrontja p. o. «A két Klingsberg» mulatságos históriáját az oda nem illő érzelgős történettel. Érzékenyjátékai tanusítják, hogy a népszerű ember morálja hiányos volt. Tréfái, vígjátékai nekünk kissé németizűek, de humora tagadhatatlanul egészséges. A szomolnoki Nádor-színház is e szinpadi király alattvalói közé tartozott.

Mellette a vele némikép rokon, bár igen moralizáló IFFLAND és WEISSENTHURN Johanna darabjai vannak nagy számmal. Játsozták a finnlandi János herceget is, melyet KOSSUTH Lajos fordított magyarra ifjú korában. Föltűnő, hogy BIRCHPFEIFFER Charlottétól egyetlen darab van.

Itt van a német rémdrámák sokasága, MÜLLNER-rel az élén, hogy hátborzongva menjenek haza a jámbor szomolnoki polgárok néhanap. BERTUCH «Elfridáját» és SODEN «Ignez de Castróját» magyar honfitársaik is látták, csakhogy tisztelendő DUGONICS András a magyar nyelvvel együtt magyar nevet is adott személyeiknek. Ezekből a rémdrámákból az erő, a jellemzés eleven-sége s a hangulat hatalma egyaránt hiányzik. Emlékek, épen úgy, mint WEISSEN hosszú rímes sorai, melyekben SHAKESPEARE tárgyait dolgozta újra föl: Romeót, III. Edvárdot, III. Richárdot. Ez az irodalom elpusztult.

Látszik, hogy a szomolnoki színház nem haladt a korrallal. Ez a műsor, mely a PRYBILLÁÉK idejében föltétlenül megütötte a színvonalat, már nem volt megfelelő a mult század közepén sem. Nagyon kevés újat szereztek. Egy RAIMUND- és egy NESTROY-darab bécsi hatásra vall. Föltűnik a régi könyvek között egy újabb, egy GUTZKOV-kötet 1847-ből. De e szellemes és szabadelvű író egy-magában áll. Az egyre nagyobb teret foglaló francia irodalom se mutatkozik eléggé. Egy-két jelentéktlenebb író mellett a népszerű SCRIBE-nek három vígjátéka van a kiírt szerepek között. Valamint az a néhány limonádézű magyar vígjáték s néhány kedélyes francia darab se tehette elevenné a legutolsó idők műsorát, melyet a Nemzeti Színház repertoírjából szereztek meg. A színház könyvtára azt az állapotot mutatja, mikor a két mérnök dolgozott a boszorkányos forgó-szinpaddal s mikor KOTZEBUE-t szerették.

Két verses könyvre is bukkanunk. Egyik egy avult SCHILLER, másik külföldi termék, de hazai tárgy: TREUMOND G. (STEINAKER Gusztáv álneve) kötete «Harfentöne aus dem Ungarlande». (Leipzig, 1835.)

Még egy jókedvű könyvet mutatunk be utóljára. Címe: «Marionetten-Theater oder Sammlung lustiger und kurzweiligen Actionen für kleine und grosze Puppen». (Leipzig, 1806.) Névtelenül jelent meg, szerzője MAHLMANN Hermann August. Kedves a rövid bevezetés. Elmondja, hogy míg az olasz, spanyol és

francia szinpadnak van egy csomó ügyes, könnyű, eleven vígjátéka, a németnek nincs. Mi, németek, nagyot akarunk és unalmasak vagyunk. Ki is játszhatná nálunk azokat? Ezért ír báboknak, mert a fabábok bizonyly jobban fogják játszani. Egyik-másik franciából vagy olaszból van kölcsönözve. Játzásukhoz fesztelenség, elevenség és groteszk jellemzés szükséges. A kötet tartalma a következő: «König Violon und Prinzessin Clarinette», «Des Doktor Pandolfo Begräbnisz und Auferstehung», «Die neue Gurli» és «Harlekin der Eheflicker». Kivált a két első igazán bájos apróság, kecses versekbe szedve. Az első szörnyű tragédia, de a bábjátékok groteszk humorával megírva. Vajjon megpróbálták-e Szomolnokon fölállítani a bábszínházat s egy-egy Húshagyókedden eljátszani ezeket? a deszkán táncoltatni az oly népszerű Harlekin? Nem tudni. A Harlekin-darab ki van szerepezve, ami azt bizonyítaná, hogy eleven bábok játszották, mert a marionetteknek nem kell szerepet tanulni.

Egyetlen adat mutatja, hogy az érdekes könyvtárról volt tudomás. LINDNER Ernőnek, a M. T. Akadémia volt alkönyvtárnokának két levele ez (1888-ból), melyekben valami kéziratot kér. Munkájához — «Darstellung der deutschen Volksmundarten Zipers und ihrer literarischer Verwendungen» — volna szüksége rá. Talán valami helyi szerző munkájáról van szó. Nem tudni, mert a kéziratot nem találják.

VÉRTESY JENŐ.